

Milan Gromović

THE MOTIF OF A SPIRAL AS A SYMMETRY OF
LIFE AND DEATH IN THE POETRY OF VOJISLAV
KARANOVIĆ

Summary

The development of Vojislav Karanović's poetics in the scope of his first four books goes from the poet's vision of the world that equally encompasses life and death, where death as well is living of a different intensity, to creating an imaginary cycle united with the motif of a spiral with several destinations. The spiral in the early poetic work of Karanović is initially of the macrocosmic character and opens the perspective of the vertical world of sensely and spiritual wonders, but then also microcosmic, internalised and directed towards the lyrical subject's self-recognition. The motif of a spiral as the symmetry between Eros and Thanatos is just one link in the motif linking of Karanović's poetic books, suitable for further hermeneutic deciphering of his work on the thematic-motivic plane.

Keywords: Vojislav Karanović, motif of a spiral, life, death, poetic tradition, painful remembering, fear of the influence, autoreferentiality

*Јана М. Алексић**

УДК – 821.163.41.09-1 Карановић В.

Институт за књижевност и уметност
Београд

ЕПИСТЕМОЛОШКИ СТАТУС ЛИРСКОГ СОПСТВА У ЗБИРЦИ ИЗБРИСАНИ ТРАГОВИ

Сажетак: У збирци песама *Избрисани трагови* Војислава Карановића тематизовани су сложени епистемолошки, меморијски, онтолошки и аутопoетички процеси лирског сопства који се рефлектују и на његов однос према песничком исказу и статусу саме поезије. Песник се спушта у нутрину стваралачког бића и легитимизује *унуирашње* човека, поетички већ фундирану метафору у истоименој књизи из 2011. године. Поезија, као естетски феномен и духовночулни хронотоп, према Карановићевој имплицитној философији песништва, проистиче из неотклоњивог осећаја емпиријске и трансценденталне несигурности. Неизвесност (само)спознања, последично и постојања, у овој књизи доведена је до крајњих граница. Притом, да би што боље испитао епистемолошке границе, Карановић прибегава суптилним, а заправо суштинским раслојавањима естетске егзистенције, те разлучењима семантички пренапрегнутих стилско-језичких формулација и аутопoетичких појмова. У раду ћемо зато покушати да феноменолошки и херменеутички испитамо епи-

* tiamataleksic@gmail.com

стемолошке путање и границе естетске егзистенције Карановићевог лирског сопства.

Кључне речи: Војислав Карановић, епистемолошке границе, заборављање, лирско сопство, песничка самосвест, песничка егзистенција

Писац је стваралац у њом смислу што ствара њим свесим, њим осећања светла који до њада није постојао или није био описан. Он одражава стварносим, али не као оцледало, већ као објекат на који она насрће [...]

Јосиф Бродски

Војислав Карановић доследно, из збирке у збирку песама, испитује могућност сабирања децентрираног субјекта како би се изградио макар крхак духовно-естетски оквир за постулирање стварности скривене испод покорице бивствовања. Спуштање у властиту нутрину и сондично загледање у стваралачко биће у домену песме легитимизује егзистенцију *унуцраишећ* човека – Карановићевог постојаног стилско-реторичког ентитета уједно и поетички фундирану метафору, а доврхуњену у истоименој збирци песама 2011. године. Песник настоји да обасја његов дијалектични однос према поприлично онеспокојавајућем спознајном искуству. Посреди је интимна драма да се одгонетне тајна бивања човеком – мислећим и језичким бићем – у неумитним нестајањима означеног и у окружењу испражњених или прерасподељених означитеља због којих прети опасност губитка сопства. Управо зато, чини се, Карановић истрајно рије по замраченијим ходницима личности, испитујући њену способност контемплације и памћења, па и уз ризик понављања

већ потврђених поступака обликовања идеје, али и одговора назначених у ранијим збиркама. Његова поезија проистиче из неотклоњивог осећаја емпиријске и трансценденталне несигурности, односно нарасле неверице у могућност спознања принципа на којима почива и сама поезија – као естетски феномен и духовночулни хронотоп – а у њој онај који је пише и у том процесу се непрестано пита. Збирка песама *Избрисани ѿрајови* можда је најиндикативнији пример такве ауторске поетике.

Разлог због којег песник развија сентенцу Марка Аурелија, узету као мото збирке: „Зелен грозд, зрео грозд, сув грозд, све су то саме промене и не промене у ништа, него промене у нешто чега више нема”, садржан је у свести о неминовном интринсичном преображају облика и суштаства ствари, услед временског протицања, при чему и у самој свести те ствари постепено ишчезавају. Пренапрегнутим сећањем настоји се да се неумитни процес нестајања предупреди или макар успори. Према властитом сведочанству, песникова епистемолошка и са њом саображена онтолошка неизвесност у овој књизи доведена је до крајњих граница. Он врши суптилну психосинтетичку анамнезу смеђујућих духовно-душевних стања, при чему се одигравају дубоке промене у развоју личности, иначе радознале и отворене за нове увиде. Духовно будно сопство испитује домете и сврху свога постојања, што није лишено самоспознајних криза (Assagioli 1965: 26–31; 49–53). Испољена трансперсоналност, међутим, захтева нови вид суочења са активностима меморије. Реконструкције доживљаја нису само привиди већ покушај образложења зашто и како се бришу трагови, које је сопство следило да би доспело у тренутно стање ума.

Кроз три циклуса, „Истраживања”, „Тренуци” и „Додир”, пратимо лирску авантуру ослобађања од имагинативне навалице, сведочећи потом о покушају повлачења субјекта из ирационалне запоседнутости. Неспутане сновидне силе песник суспреже трансценденталним увидима,¹ сублимним епистемолошким искораком, а језички јасно профилисаним и концентрисаним ослобађањем. Паралелно са том естетском надоградњом, одиграва се сржно преиспитивање рада сећања. Језичко призивање и реконструкција онога што је сопство било конституише његово бивствујуће у моменту исписивања и исказивања. У питању је потреба за свеprisутношћу у времену, тоталном проживљеношћу тренутка и афирмацијом лирског пантеизма. Самообјашњење се одвија на основу фрагментарних евокативних структура или сижеа, а заправо неминовним што временским, што подсвесним сажимањем, селекцијом или тоталном редукцијом сећања. Простор песме често запремају контемплације о болној неизво-

¹ Карановић својим примером сведочи о томе да уметничка свест, аналогно Кантовом одређењу *трансценденталној сазнања*, представља скуп услова који омогућују аперцептивну способност или јединствено уметничко искуство јер проистичу из специфичности сазнајних моћи онога о чијем је искуству реч. Дакле, песничка свест почива на (само)сазнању априори, на епистемолошком механизму који претходи сваком чулном, емпиријском, контемплативном, коначно, стваралачком као језичко-уметничком искуству и чини их могућим. Едмунд Хусерл би то назвао „ејдетска интуиција”, „интуиција суштина” или „унутрашње опажање”, које у свој предмет не доводи ништа што у самом доживљају не би било непосредно дато и ефективно присутно упркос нејасној околини, чиме се тим доживљајима омогућује преводивост на језик општих појмова (Роровић 2012: 161, 163). Према Хусерлу, „увиђање суштине јесте оригинална свест суштине или интуиција” (Huserl: 1975: 72).

дивости реминисценција управо зато што их потискује сазнање стечено животним искуством. У том дијалектичком процепу смештена је трагичка димензија Карановићевог мислећег субјекта. Јединствен наративни идентитет саткан је од сећања која, међутим, оповргава компромитујуће сазнање, потакнуто искуством. Карановић повезује дух и психу, недогматски освешћујући душевну стварност и естетски упризорујући механизме одбране од заборава сопства. Он се изнова навраћа на оне моменте који су га ускратили за нужну спознају, ради отвореног сучељавања са властитим немирима, али не да би их угушио, већ да би их распознао. На тим епистемолошким и егзистенцијалним нелагодама изграђена је његова стваралачка позиција. Он жуди за лепотом, обећаном прожетошћу са светом, и стреми освајању потпуне свести о субјективности, без обзира на то што је она фрагилна и затечена у животу врвећег од погубних искушења. Јер, живот нагони на преживљавање, а онемогућава за сваку освешћену субјективност насušно проживљавање.

У насловној песми „Избрисани трагови”, налик песми „Нестанак” из збирке *Унутрашњи човек*, ишчитавамо двоструку историју губљења или порицања проживљених догађаја, слика, симбола, тренутака окидача којима би се песничка егзистенција самообјаснила, можда и самооправдала. Призивајући у лирској ситуацији „Нестанка” успомену на дадиљу Јозефину, која је, услед деменције, уображавала да јој неко из свести отима делове њене свакодневице, лирско сопство исповеда да му све прогресивније ишчезавају и ствари и привиди, упркос напорима да од заборава отме њихову суштину. Заборављање је у „Избрисаним траговима” поистовећено са постепеним брисањем, ишчезавањем

доживљаја, поступака и ствари који употпуњују или конституишу његов идентитет, његову потребу да изнађе духовну самопотврду: „Где је сада оно осећање мира / И тихе среће, које се наједном, / Као падобран, отворило и раширило, / И носило те кроз ваздух дуго?”² Овде није тематизовано реално искуство, већ опажаји, надражаји и осећања. Субјективне представе и емпиријске сензације, априори варљиве и неодрживе, за песника, међутим, остварују већи онтолошки домет од чињеница. Привиди и заборав нису услов постојања, али јесу разлог за претпоставку да је оно ипак било могуће. Услеђује кључни епистемолошки обрт који исходи уланчавање сопства и његово осмишљавање на релацији онда-сада: „И ко ће то благо да тражи, када то / И није благо, то си само ти; / И ко да га нађе, када није ни / Изгубљено, јер то ниси ни имао, / Него је све имало тебе”. Заменом субјекта и објекта припадности испоставља се као да су се ти доживљаји дешавали неком другом. Отуда и мисао о њиховој несталности и непостојаности. Ипак, песник циљано разоткрива механизам редукције памћења. Искусствено сазнавање и рационализација, својствена одрастању, релативизује, па и оспорава примарне осећаје, као и способност уживљавања у елементарност света: „Брише се таблица множења / Због које си био поносан, када си је / Научио напамет; сада учиш / Да се од света одвајаш и делиш, / И далеко си од тога да се тим / Новим знањем хвалиш”.

Управо овде откривамо једну поетичку константу Војислава Карановића – преиспитивање утицаја спо-

² Стихове у раду наводимо према издањима: Војислав Карановић, *Унућрашњи човек*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево, 2011; Војислав Карановић, *Избрисани ѿрајови*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево, 2017.

знаје ствари на реални, онтолошки аутономни статус самих ствари, које постоје – уколико постоје – мимо наше перцепције. Од песме „Писмо Лази Костићу” из збирке *Жива решејка* (1991) у којој се одиграва инверзни принцип спознаје и заборављања: „Схватио сам да са годинама / губим ствари на један дубљи начин спознате”, преко, на пример, песме „Школа” из збирке *Унућрашњи човек* у којој се стечено сазнање и искуство немају коме испоручити: „Савладали смо добро лекције, / научили шта је требало. [...] Али, нико нас не пита. / Нема никога да нас прозове”, сопство – које очигледно твори једну велику песму о епистемолошком искуству – у збирци *Избрисани ѿрајови* покушава да у свој спознајни хоризонт уведе дистинкцију између *бића ѿ себи* и *бића за себе*, свега постојећег у простору и времену, с једне стране, и своје свести, са друге. А песник и овога пута мора признати да је немогуће меморијски архивирати све доживљено и виђено како би се безбедно приземљио и сагледао крај свог путовања кроз ваздух – метафоре онтолошке проходности. Сопство је падобранац коме се, приликом пада у коначност, падобран не отвара, а ствари, упркос свим когнитивним напорима, непрестано измичу. Њему „све бежи из руку, / Цури кроз прсте, клизи са длана” („Неспретност”), коначно, губе му се властите мисли. То стање појачано је осећајем стопљености са космичким појавама. (Пра)лик сопство потражује у звезданој констелацији, удомљеној у бесконачној песничкој свести.

Да би што боље испитао епистемолошке границе, Карановић прибегава суптилним, а заправо суштинским раслојавањима естетске егзистенције, те разлучењима семантички пренапрегнутих стилско-језичких

формулација и аутопоетичких појмова. Тако у песми „Звуци” изводи диференцијацију поезије и песме („То што се чује није песма / Али јесте поезија”), метафоричким одгонетањем шта је заправо поезија као првородна духовност: „То су звуци стварања света, / Звуци света давно нестало”, прозирног, емпиријски доступног једино посредовањем аудитивних опажаја. Ипак, овде је звук задобио статус засебног ентитета.

Будући хиперсензитиван, Карановићев субјект мора да скрене пажњу на духовночулне сензације, дајући им нови смисао и оплемењујући их поетском и епистемолошком самосвојношћу. Његово истраживање се одвија по ободу људске ауре, укључује енергетски и чулни аспект личности, посебно осетљив на спољне надражаје. Евидентан је напор да се сопство растерети од наплавина спољашње стварности, да се освоји елементарна лакоћа постојања са собом, у свету и у себи, као, истовремено, и најпоузданијем и најнеизвеснијем бивствовању. Онтичка постојаност, можда и сећање, остварује се у присвајању осећаја и доживљаја. Утиснути у себе елементарне појединости егзистенције не би ли се прошлост колико-толико потврдила прераста у песничко гесло: „Све то стисни, привиј уз себе” („Слика са села”).

Своју аперцепцију, можда и моћ фантазирања, сопство у песми „Оно што видим” проверава у сну. Несвесно, ослобођено у сну, а заправо у врло особеном стању будности, сагласно различитим облицима при вида, транспонује се, тачније слива у поезију како би било ариткулисано. Међутим, у том, онтолошки поприлично упитном хронотопу, сопство се удваја: „Како да неко буде унутар мене / Када сам из себе и сам изашао?” То је наслеђе које песник преноси из збирке *Уну-*

*и*рашњи човек, ради спознања властите другости. Онеобичавање, својствено сањању и сањарењу, претходи сваком подвајању, односно речи којом се одређује. Сан је посебна врста будности, када је духовно око широм отворено. Насушни онтолошки преображај у другост постиже се не само променом перспективе већ трансцендирањем из себе, отварањем ка свету и сједињењем са оним што је објект аперцептивног опажања: „Престао сам / Да гледам и постао оно што видим.”

Дијалектички однос према властитом бивству можда је најочљивији у песми „Близина мора”. Премда је море фреквентан Карановићев троп за промишљање природе и смисла песничког становања, оно носи потенцијал трансцендентног искуства. У овој песми оно је семантички дисперзивније, сходно кривудавај путањи лирске контемплације. Море је залог прекорачења искуства, трансперсоналности. Отуда је валидно самообразложење повезано са мишљу: „Море сам ја који са зебњом / Размишљам о њему”; са односом према властитој историјској егзистенцији: „Море је слутња да је тело / Трошни чун, ношен / Тамо-амо, у невремену”; коначно, са неизвесним исходом самопројекције: „Море је све оно што нисам ја, / Оно чему се увек само приближавам, / Море је мој покушај да зароним // У дубину, да себе ту изгубим / Или пронађем.”

Осетивши се, каткад, као научник „који ласерским скенером” снима делове дрвета, сопство се истраживачки ентузијастично упушта у нове „мисаоне продоре”. Због горког талоба епистемолошког скептицизма и хроничних недоумица он је у стању да пројигира поступак онеобичавања не би ли замишљене звуке лишћа ослушнуо, интензивније евоцирао, и у њиховој елементарности назрео почело живота, „слутећи да су

речи заправо листови / У крошњи дрвета живота.” Ти сновидни, епифанијски тренуци оправдавају контемплативни напор сензитивног субјекта, укореењеног у мисли. Антиномичан је однос између субјекта и стварности. Ипак, човек (превасходно млад човек), стварношћу очаран, жуди да је походи. Она га заводи „обликом тела који желимо / да загрлимо”, њен зов „јак је и продоран”. Примордијални, елементарни или узнемиравајући звуци изнова се јављају и представљају праве догађаје. Али стварност, као проверену метафору за уметничко стваралаштво, као особено стање бића, ваља изнова освајати јер не може припадати никоме до краја. Измештањем тачке гледишта, онеобичавањем и хипостазирањем наречене метафоре, песник оживљава ту стварност, посуђује јој глас како би изрекла истину о непремостивом отуђењу и људској гносеолошкој ограничености. Стварност може заћи у човекову свест, али човек до ње ни имагинацијом не може допрети јер га она безнадежно превазилази.

Следствено епистемолошком агонизму, аутореференцијалност, као значајна тематска линија у поетичком универзуму Војислава Карановића у *Избрисаним шрајовима* је у сагласју са радикализованим опробавањем домета спознања. Аутопоетичка свест недовојива је од поретка речи приликом ситуирања властитог ја у односу на сећање, сан, имагинацију, односно – на ширем плану – у односу на космолошко и феноменолошко време. Иако поетичко опште место, песма – макар и као метафора – у хоризонту неумитних ишчежавања ствари и неизводности сећања представља једини стабилан ентитет, онтичко уточиште и контемплативно упориште. Можда би у том доживљају ваљало пронаћи разлог песниковог неуморног окопавања у поетички раритетном, а семан-

тички раскошном врту песме. У песми „Говорим” заступљено је, међутим, Карановићу не толико својствено поверење у песничку реч.³ Њоме избегава замке аперцепције и залази у дубину онтичке непоузданости, па поентира: „Слушам самога себе / И не верујем рођеним / Ушима. Али, верујем / Речима.” Тек у властитој песми могуће је оствестити тај раздорни спознајни понор.

Карановић, поетички доследно, већ у иницијалној песми књиге „Опис” заговара опирање свакој сувопарној рационализацији, ограђивању измаштаног света „бодљикавом жицом разума”, терминолошки фиксираним, прочишћеним значењима лексема, те готовим категоризацијама, чијем опису подвргнут, човек бива драстично сведен и сам од себе отуђен: „Има ли смисла / Тог човека описивати? Има ли речи / Која је нешто друго а не његов опис?”. Он пледира за потпуно другачији вид сведености – за постепено понирање у биће песничког језика и раслојавање стварности како би се присвојили њени есенцијални аспекти. Тиме негује особени виталистички есенцијализам. Практичном применом Хајдегерове философске поставке о песничком становању успоставља се ход ка себи и исцељује дугим контемплативним искуством обременени човек. Растерећење и јасност потражују се у песми „Тренуци”: „Безбројни су, чини се, / Ти тренуци нејасности, / Када је мисао уморна / А осећања, као у магли, / Не налазе пут. / Часови када је у телу / Као у самици: / На сваких пар корака / Удариш о зид. / Нервозно корачаш / С краја на крај себе, / У властитој кожи се / Преврћеш

³ О видовима Карановићеве аутопоетике и односа према поезији на трагу постмодернизма и постструктурализма писали смо у Алексић 2013: 847–862.

као у постељи, / И не можеш да заспиш.” Тескоба гносеолошке ограничености равна је заробљености у сопственом уму, специфичном виду реверзибилне клаустрофобије. Отуда је сопству потребно да продише у светлости сазнања и бистре мисли: „А тако је редак тренутак / Када дође јасност, / Необична јасност, / Када се около дижу / Зидови од ваздуха / О које, све док / Дишеш, не можеш / Да удариш.” Епистемолошко олакшање доноси, дакле, могућност трансперсоналног искорака.

Ипак, сопство наставља испитивање језика који ће повлађивати његовој неверици и свеопштој дестабилности. Налик прогнаном античком астроному (можда Аристарху са Самоса), свугде загледаном у небо, лирски глас, у интимном самопрогонству или измештању из себе, нетремице посматра непрегледно „небо језика”. Речи које у космосу свести круже једна око друге и око своје замишљене осе – чије је означено условљено пореклом, старином и међусобним зрачењем – уносе немир зато што их песник никада неће моћи присвојити и испунити их инокосним песничким садржајем: „Али то небо нећеш имати тамо / Као што га немаш ни овде”. Посвајање песничког језика одиграва се у изненадним и ретким епифанијским моментима, када се сопство сусретне са својом другошћу. Тај сусрет прожет је тишином поезије и подузетим духовним ангажманом песничке речи. Тек у песми, као одливку поезије, како је сугерисано у „Песми”, опажајни свет задобија тражену телесност, посебан онтолошки квалитет. Ако су свет и човек створени из једног Божјег крика, а живот из речи, као према чувеној иницијалној објави јеванђелисте Јована, а, опет, аналогно порођајним крицима жене, песник брижно поставља питање статуса историјски исцрпљеног и у

живот урођеног човека. Реч у једнини стоји насупрот мноштву говорних јединица за изрицање елементарних осећања. Познавши семиотичку префињеност и слојевитост језика песник се супротставља вербалној пролиферацији указивањем на природну људску потребу да се у једној, неухватљивој, често никада непронађеној речи самообјасни, представи или спозна у својој непрестано измичућој егзистенцији: „Реч којом желимо да задржимо / Ствар за коју верујемо да је губимо, / Реч које никако да се сетимо?“

У „Стварности песме“ назначена је онтичка пуноћа песничких речи, стилогема и песничке слике и извршена потпуна духовна и чулна супституција домена бића. У домену песме царују идеје и паслике, као према Платоновој философској платформи. Карановић је сада сушти реалиста. Ипак, његов (лирски) реализам (постулиран сходно расправи о универзалијама) проистиче из особите естетичке тежње – показати да есенције ствари пребивају у песми на начин њихове симбиозе са самим стварима и оделито, као посебних ентитета: „Својим дланом / Реч у песми умива / Лице стварима. Види се / Светлост а не само / Свет њоме обасјан“. Ипак, намерно бива демистификован принцип који такав свет креира – „замаси узбуђене маште / И именице густих крошњи“.

У аутопоетички фундираној песми „Додиривање“ постављено је и једно од nelaгоднијих питања – шта за једног песника значи одвајање од реалности, обитавање у просторима маште, и то другачије, стваралачки преображено „додиривање света / Не само јагодицама прстију / Него и вршцима речи?“, у којем, појачаном аперцепцијом, нижим прагом осетљивости и развијенијом интуицијом стварност бива увеличана и болно присутнија, а управо због тога, можда, и магловита: „Гледајући свет

не само / Кроз зеницу ока / Него и кроз прозирна тела /
Неких лепих речи, / Речи као: грана, зеница, ветар... / Да
ли сам тако видео више, / Или сам видео мање? // Да ли
сам уопште видео?" Ипак, песников стваралачки статус
обезбеђује му дубљи увид у празнину тог света који по-
езија мора да испуни другачијим значењем.

Зато је естетичка егзистенција оправдана јер у њој
човек може, не само естетизовати различите видове
стварности већ се у потпуности прожети са њом, на-
чинити одлучни искорак, а њу пропустити кроз соп-
ствено песништво. Ипак, песник не открива границе
емпиријске и измаштане стварности, већ се препушта
асоцијацијама, исказујући потребу за пребивањем у
пределима песничке маште и властитих жеља: „Волео
бих да преко мора / Измишљених слика запловим /
У бродићу направљеном од речи // И ни у једну луку
овога света / Не пристанем. Да ме море / Носи где оно
жели". Карановић овде, међутим, сугерише унеколико
другачији вид бивствовања – самоспознају и интензив-
но живљење искључиво током процеса стварања. Им-
плицитни поетички захтев заснован је на промени ег-
зистенцијалне парадигме: важан је пут, стање, пловид-
ба, сам живот, а не циљ и консеквенце. Жудња за уси-
дрењем у песничкој слици, одакле ће свест безбрижно
трансцендирати у метафизичку стварност захтева
опредмећење самог тропа – песничке слике и оживља-
вање речи: „Та слика јој [свести] прилази тихо, / На
врховима прстију, / На речима". Инверзно постављен
однос мисаоности (имагинације) и текстуалности им-
плицира естетско усмерење ка посредничким способ-
ностима, тачније конститутивној снази саме речи.

У збирци *Избрисани шрапови* тематизована је
пренаглашена свест о смрти, којој ни добро скривено

сопство, у свом забору и самопоништењу, не може избећи, јер је упорни трагалац за новом жртвом. Ишчекивање смрти је, међутим, освешћено, као у мини алегорији „Жмурке”. Премда прожето зебњом, сопство се готово стоички мири са коначношћу, без обзира на усвојене философске премисе и духовну сабраност. Драгоцен сећања на интимну лирску позорницу („Скок”) показују склоност сопства да се поиграва са идејом смрти, да помера границе издржљивости и запитаности над сопственим бивствовањем, али и да смрт претпостави сну, аутономном онтолошком пољу, у које због стваралачких навика често залази. Пристанак на изазов проласка кроз граничну ситуацију, каква је, у конкретној ситуацији, скок у море, налик је сну, дакле, активностима несвесног. Смрт, преведна у свест као море, представља „велики сан”, у које се утапају сви нивои и равни човековог постојања. Тако је и однос према смрти саставни део Карановићевог протежног истраживања, то јест откопавања дубљих слојева свести.

Карановићев атипични скакач је етерично биће. Он се залеће не само у воду него и у ваздух. Претварајући се у „траку дима”, „опсену”, тањи се и миноризује и смешта у мисао: „Као путник који уђе у воз, / Сместио си се у мисли, / У понеко сећање, можда, / И у нечије маштарије.” Постаје невидљив за свет јер обитава у домену духовности. Ипак, упркос духовној стаситости, његово несигурно биће себе доводи до самоукидања: „Али тај воз управо улази / У станицу, и мало ко види / Тебе како из воза излазиш / И у станичној гужви нестајеш.” Песма „Одлазак” слуги крајњу консеквенцу Карановићеве запитаности, можда и сведочанства о онтичким особинама човека.

Коначно, апологија личности као контемплативном бићу исказана је у четвороделној песми „Слово о мисли”. Песник, упркос жудњи за духовним смирајем који ремети мишљење као активност ума, верује да мисао може да контролише стварност, да је обујми, кроз себе безболно пропусти и омогући додир, сугерисан у наслову циклуса. Мисао би, тако, пружила „предах / У сенци дрвета смрти, / У времену”. Песник овде негира хипотезу о мисли као искључивој последици физиолошких функција мозга. Будући нетакнута временским апоријама, отуђена од цивилизацијског притиска, она, за Карановића, представља легитимно предстање, можда, чак, и фазу аутаркије, у којој сопство припада само себи. Мисао неутрализује насукане на обалу бродоломника, у песми „Пловидба” препуштеном вољи непредвидљивог мора. У мисли се прожима свет идеја и свет појава, дематеријализују се облици на које она реферише и преводе у домен идеја: „А мисао о леду и мисао / о пламену два су лица / Исте ствари која и није ствар.” Уводећи у трећем делу појам речи, која у Карановићевој поетичкој иконографији има сличан статус као и мисао – мисао је, мада недефинисан и реално непотврђен ентитет, средиште поетске имагинцаије око којег се вртложе асоцијације и мотиви о човековом постојању: „У мрежу речи можеш све / Да ухватиш, само не реч. / Реч је пре окце на мрежи / Или одблесак воде / На мирној површини зенице.” Управо зато песник наговара на улазак у реч како би се изрекла похвала елементима и увидело јединство ствари и њихових животних функција: „Да су рука и покрет руке исто / и да једно без другог не постоје”. Унутар речи би се кристалисала песничка слика, као мерна јединица опажене стварности и сублимни естетски исход са онтолошки упитним, можда чак и по-

разним резултатом: „Биће ти блиска песничка слика / Која каже да је мисао кап воде / На сребрном телу рибе / Извучене на суво.” Песник овом сликом испољава потребу за есенцијалношћу, за спознањем суштина наглашавајући животодавност мисли. То спознање скопчано је са појачаном аперцепцијом и ангажовањем чула приликом удвајања сопства изводљивог у мисли, односно у песми: „Бујица звука улива се у тебе. / Свет се шири као осмех, / Или се скупља у уздах.” Тако је постигнута врста присности са собом и светом. Јер, сопство које говори осећа да је његово постојање у свету привидно. Лирски глас је вољан да предупреди такву несигурност у обиљу других наратива и обезбеди му простор за индивидуацију: „Хоћу да будем увек уз тебе, / Да би ти понекад могао – Као када се кроз густиш / Избије на чистину – Да останеш сам.”

У малој лирској исповести „Запис о самоћи” песник огољује најинтимније стање самоће управо зато што је она испуњена мноштвом гласова, људи, „речи које не желим / да чујем”, „односа који спутавају”, у које се сопство непрестано заплиће. Та самоћа не нуди спокој, жуђену стишаност и сабраност. Она је тек праг за умирену стваралачку самоћу, посредовану метафором куће без врата и прозора. На том прелазу смештено је и његово биће, благонаклоно према спољашњем свету, од кога не успева лако да се очисти и врати себи. Разрешење тог стања нуди наредна песма, „О песми и још понечем”. Будући да песма нема врата, нема граница, у њу је лако ући и изаћи. Штавише, из ње је нужно изаћи, преображен и мирнији. Јер, песма оплемењује својим речима као нотама које обележавају музику светлости. Сопство у песми осећа метафизичку топлину: „Песма воли кад из ње изађеш, рашириш / Мапу тренутака и

кренеш на пут / У друге непознате пределе”. У својој похвали, песник открива да у песми бивају заробљени само они неприпремљени на духовне дарове који им се нуде, на могућност изласка из себе, из сопствене љуштуре. Они су путници, залутали у песми, дубоко „скривени у јазбинама језика”, у мрачним пределима несвесног, у непоетску егзистенцију. На извештан начин, овом песмом понуђен је кључ за разумевање књиге *Избрисани ирајови*.

У Карановићевој метафизички загрејаној, самосвесној песми сваки је читалац добродошао да удобно комуницира са собом и оностраним, које може бити смештено и у избледелим сликама прошлости и изненадним контемплативним заокретима. Оно што му љубазни домаћин не нуди јесте извесност и проверљивост песничке самоспознаје у порозним границама епистемолошког искуства. Он му чак ни не даје пуни извештај о губитку памћења које ништи његово постојање, већ серију двосмислених питања о преимућствима и недостацима речи и дOMETИМА свести. Својим прозачним стиховима о дијалектици језика и имагинације, памћења и сопства, свести и несвести, речи и тела, Карановић утискује ваздушни, као јединствени естетски жиг властите иманентне поетике.

ЛИТЕРАТУРА

Алексић, Јана М. „Песма из тишине: Иманентна (ауто)поетичка рефлексивност Војислава Карановића”. *Развојни шокови српске поезије*. 42. научни састај слависта у Вукове дане. Београд, 12–14. IX 2012. Београд: Међународни славистички центар, 2013. 847–862.

- Assagioli, Roberto. *Psychosynthesis: A Manual of Principles and Techniques*. New York – Buenos Aires: Hobbs, Dorman & Company, inc. 1965.
- Popović, Brankica. „Intucija – ključ Huserlovog transcendentalnog polja svesti”. *Arhe: časopis za filozofiju* 17 (2012): 129–142.
- Husserl, Edmund. *Ideja fenomenologije*. Prevod Slobodan Novaković i Vlastimir Đaković. Beograd: BIGZ, 1975.

ИЗВОРИ

- Карановић, Војислав. *Унутрашњи човек*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2011.
- Карановић, Војислав. *Избрисани трагови*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2017.
- Карановић, Војислав. *Зајрљај у коме нема никој: Изабране њесме*. Београд: Задужбина „Десанка Максимовић”: Народна библиотека Србије, 2020.

Jana M. Aleksić

EPISTEMOLOGICAL STATUS OF THE LYRIC SELF IN THE COLLECTION OF POEMS *THE ERASED TRACES*

Summary

The collection of poems *The Erased Traces* of Vojislav Karanović deals with complex epistemological, memory, ontological and autopoetic processes of the lyrical self, which are also reflected in its relation to the poetic expression and the status of poetry itself. The poet descends into the interior of the creative being and legitimizes *The inner man*, a poetically already founded metaphor in the book of the same name from 2011.